

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
на здобуття ступеня вищої освіти Магістр

на тему: «Фінансові аспекти формування та напрями підвищення ефективності
використання основних засобів аграрних підприємств»

Виконав: здобувач вищої освіти
заочної форми навчання
за освітньо-професійною програмою
Фінанси, банківська справа та страхування
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа
та страхування
ступеня вищої освіти Магістр
групи 1
Марченко Таміла

Полтава - 2023 року

ЗМІСТ

	ст.
Вступ.....	5
Розділ 1. Теоретичні засади формування та використання основних засобів підприємства.....	8
1.1. Економічна сутність та необхідність використання основних засобів у господарській діяльності підприємств.....	8
1.2. Зарубіжний досвід формування основних засобів суб'єктів підприємницької діяльності.....	15
Розділ 2. Сучасний стан формування та використання основних засобів аграрних підприємств.....	20
2.1. Фінансові аспекти формування основних засобів в умовах господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.....	20
2.2. Оцінка досягнутого рівня ефективності використання основних засобів аграрних підприємств.....	31
Розділ 3. Перспективи удосконалення фінансового механізму формування та використання основних засобів сільськогосподарських підприємств.....	35
3.1. Шляхи підвищення ефективності використання основних засобів в аграрному секторі.....	35
3.2. Напрями оптимізації амортизаційної політики аграрних підприємств.....	44
Висновки.....	49
Список використаних джерел.....	52
Додатки.....	57

ВСТУП

Актуальність теми. Матеріальною основою будь-якого виробничого процесу виступають насамперед засоби праці, які характеризують технічний та економічний рівень розвитку суспільства і виступають необхідним елементом виробництва, обігу та надання послуг. На підприємствах сукупність засобів праці, що використовуються, набуває економічної форми основних виробничих фондів.

Основні виробничі засоби дуже різні по своєму матеріально-функціональному складу і призначенню. Одні створюють умови для здійснення виробничого процесу, інші – виконують транспортні функції, а за допомогою третіх здійснюється виробничий процес. Важливим фактором підвищення ефективності виробництва на підприємствах є забезпеченість їх основними засобами в необхідній кількості. Їхній стан і ефективно використання прямо впливає на кінцеві результати господарської діяльності підприємства.

Підвищення ефективності використання основних засобів включає цілий ряд заходів фінансово-економічного та організаційного призначення. Серед них ремонт будівель, споруд і техніки, підвищення родючості ґрунту, проведення меліоративних та протиерозійних заходів. Лише використання всього комплексу заходів по підтриманню основних засобів в належному стані є необхідною передумовою найефективнішого їх використання за функціональним призначенням.

Проблеми теоретичного обґрунтування сутності основних засобів займають значне місце в економічних дослідженнях. Зокрема ці питання висвітлено у працях вітчизняних вчених Ф. Ф. Бутинця, Н. О. Гури, Н. І. Дорош, І. К. Дрозд, А. Г. Загороднього, Л. Г. Ловінської, Н. Г. Малюги, В. Г. Швеця та зарубіжних дослідників М. С. Метьюса, Б. Нідлза, Е. Райса тощо. Але ряд проблем залишаються невирішеними, особливої уваги серед яких потребує й вирішення питань стосовно сутності і класифікації основних засобів, аналізу досягнутого рівня ефективності їх використання в сучасних умовах розвитку сільського гос-

подарства, що й обумовлює актуальність та важливість дослідження в кваліфікаційній роботі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана в межах програми науково-дослідних робіт кафедри фінансів, банківської справи та страхування за темою „Удосконалення механізму фінансової діяльності підприємств, організацій і установ”.

Мета та завдання для дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретичних засад та оцінка практичних аспектів формування і підвищення ефективності використання основних засобів в умовах конкретного підприємства та обґрунтування перспективних напрямів оптимізації цих процесів. Виходячи з мети даного дослідження основними завданнями кваліфікаційної роботи є наступні: 1) вивчення економічної сутності основних засобів підприємства; 2) уточнення місця і ролі основних засобів в господарській діяльності підприємств; 3) фінансово-економічна характеристика підприємства; 4) оцінка порядку формування основних засобів на підприємстві; 5) аналіз досягнутого рівня ефективності використання основних засобів; 6) дослідження перспектив управління як напряму удосконалення процесів формування та використання основних засобів.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єкт дослідження – процес формування та використання основних засобів підприємств. Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти формування і підвищення ефективності використання основних засобів сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених в кваліфікаційній роботі завдань дослідження використовувались такі методи: абстрактно-логічний (уточнення сутності основних засобів та підходів до їх класифікації); узагальнення (вивчення особливостей оцінки ефективності основних засобів); розрахунково-конструктивний (оцінка функціонального стану та структури основних засобів підприємства); порівняння (співставлення розмірів окремих видів основних засобів у розрізі років); графічний (побудова діаграм); факторний аналіз (дослідження впливу факторів на зміну рівня ефективності використання основних засобів).

них засобів аграрних підприємств).

Інформаційна база. Теоретичну базу кваліфікаційної роботи становлять сукупність загальнонаукових та спеціальних прийомів і методів дослідження.

Базою для виконання кваліфікаційної роботи виступила Приватна агрофірма „ХХХ” Полтавського району, зокрема матеріали, що включають його фінансову звітність. З метою полегшення розрахунків та отримання якісних розрахункових даних використані сучасні інформаційні технології.

Наукова новизна та практичне значення одержаних результатів. В кваліфікаційній роботі одержано ряд висновків та сформульовано рекомендацій теоретичного та практичного характеру. Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та наданні рекомендацій щодо удосконалення фінансового механізму формування та підвищення ефективності використання необоротних активів в сучасних умовах розвитку аграрного виробництва і підтверджується Відгуком досліджуваного суб'єкта підприємницької діяльності.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися й одержали позитивну оцінку на науково-практичній конференції студентів за результатами проходження виробничих та технологічних практик по напрямках підготовки (спеціальностях) (Полтава: ПДАУ, 2022 р.) та на II Міжнародної студентської наукової конференції [„Тренди та перспективи розвитку мультидисциплінарних досліджень”] (Хмельницький, 2022 р.)

Публікації. За результатами дослідження опубліковано дві наукові праці загальним обсягом 0,31 др. арк.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, що нараховує 44 найменування, містить 12 таблиць, 11 рисунків, 16 додатків. Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 55 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна суть та необхідність використання основних засобів у господарській діяльності підприємств

Сучасний етап переходу економіки до ринкових відносин характеризується відповідними механізмами та процесами, змінами у структурі та формах власності, організації й управлінні виробництвом, розподілі та споживанні. Усе це зумовлює постановку та розв'язання проблеми розвитку механізму господарювання саме на рівні підприємства. Україна має великий економічний потенціал і ефективність її господарства залежить від того, як використовується цей потенціал і основні засоби зокрема. Роль основних засобів у процесі виробництва, особливості їх відтворення в умовах ринкової економіки обумовлюють особливі вимоги до інформації про наявність, рух, стан і використання основних засобів.

З погляду економічної категорії, основні засоби – це частина постійного виробничого капіталу, яка виступає у формі засобів праці та поступово, протягом багатьох виробничих циклів, переносить свою вартість на виготовлений продукт.

Значення вивчення та дослідження такої економічної категорії як основні засоби зумовлюється наступним:

- основні засоби, які призначені для використання у виробничій сфері, складають матеріальну основу продуктивних сил, виробничий апарат та засоби праці, наявність та склад яких визначає економічний потенціал суспільства;
- основні засоби, які використовуються у невиробничій сфері створюють умови, сприяють підвищенню рівня науки та культури, покращанню здоров'я та соціальному розвитку суспільства;
- підвищення якісного складу основних засобів – це передумова підвищен-

ння продуктивності праці.

Якщо розглядати еволюцію такої економічної категорії як основні засоби, то першим вченим, який виділив це поняття, був А. Сміт. Ним було введено у політичну економію узагальнюючі поняття основного та оборотного капіталу. Так, він вбачав розбіжність між основним і оборотним капіталом способів, у який вони приносять дохід. Що стосується саме основного капіталу, то, на його думку, основний капітал – це капітал, направлений на поліпшення землі, купівлю машин та устаткування, інструментів та інших предметів, які приносять дохід, залишаючись у одній і тій же натурально-речовій формі у одного власника.

Однією з складових основного капіталу, вважав І. Бланк є наявність „... придбаних і корисних здібностей усіх жителів або членів суспільства. Придбання таких здібностей, враховуючи також утримання їхнього володаря протягом його виховання, навчання й учнівства, завжди потребує дійсних витрат, що являють собою основний капітал, що ніби то реалізується в його особистості. Ці здібності, які є частиною майна такої особи, водночас стають частиною багатства всього суспільства, до якого вони належать. Велику спритність і уміння робітника можна розглядати з тієї ж точки зору, як і машини і знаряддя виробництва, що скорочують або полегшують працю і які, хоча і потребують певних витрат, але відшкодовують ці витрати разом із прибутком” [6, с. 283].

В. Сеймон вважав, що основний капітал в обігу взагалі не знаходиться тому, що весь час знаходиться у одного власника, а прибуток він приносить лише за допомогою оборотного капіталу. Це була помилка Сміта, тому що у обігу беруть участь обидві частини капіталу. Він невірно трактував обіг як рух речей та передачу права власності з рук у руки. Дійсно, елементи основного капіталу можуть не рухатись, але в обігу буде перебувати їх вартість [32].

Не можна погодитись, виходячи з уречевленої форми основного капіталу, з віднесенням В. Сеймоном до нього придбаних корисних здібностей усіх жителів або членів суспільства. Але ж основний капітал, а отже, і основні засоби – це в першу чергу активи. Тобто необхідно виходити як з функції капіталу у процесі виробництва, так і з його натуральної форми.

У Л. Пашнюка в основі поділу капіталу на основний та оборотний лежить строк використання цих частин капітал. Він вірно відзначив, що однаковий вид капіталу, залежно від галузі, де він знаходиться або розглядається, може виступати як основний або як оборотний капітал [24].

Мних Є більш чітко вказав на багаторазову участь основного капіталу у виробничому процесі: „... значна частина капіталу, втілена в знаряддях виробництва, що відрізняються більш-менш тривалим існуванням яка використовується роллю у виробництві, не виключається з нього, а залишається в ньому, причому функція цієї частини капіталу не вичерпується одноразовим ужитком. До цього розряду капіталу відносяться будинки, машини й усі або велика частина предметів, іменованих приладами або інструментами. Довговічність деяких із них дуже значна, і їхнє існування як знарядь виробництва подовжується багаторазовим повторенням виробничих операцій. Капітал, що існує в будь-яких із таких довговічних форм і дохід від якого надходить протягом відповідно тривалого періоду, називається основним капіталом” [20].

Таким чином, він вказав на такі ознаки основного капіталу, як тривале існування, багаторазовий ужиток та одержання доходу від його використання протягом тривалого періоду.

Поддерьогін А. вже зазначав, що засоби праці протягом усього процесу їх функціонування зберігають свою форму по відношенню до продукту. Після повного фізичного зносу вони йдуть на брукт та замінюються новими. Для придбання засобів праці необхідно авансувати капітал одразу, але брати участь у обороті цей капітал буде частинами, по мірі зносу засобів праці. Поддерьогін А. остаточно визначив головну розбіжність між видами капіталу, яка, на його думку, полягає у способі перенесення своєї вартості на виготовлений продукт [37].

Кожне підприємство для здійснення діяльності має в своєму розпорядженні спеціальні споруди, будівлі, склади, силові й робочі машини та устаткування, транспортні і переробні установки, засоби механізації й автоматизації, технічне обладнання контролю, зв'язку, управління та інші основні засоби.

Як правило, вони діють у незмінній матеріальній формі, а їх внутрішній простір служить для розміщення стаціонарних або рухомих робочих місць, здійснення різноманітних операцій, проведення ремонтів, використовуються в ролі складів матеріалів чи готової продукції. Виготовлення продукції (виконання робіт, надання послуг) здійснюється в процесі взаємодії праці людини та певних засобів виробництва.

Проте засоби виробництва як сукупність засобів і предметів праці, на думку О. Кононенка не можна ототожнювати з виробничими фондами, що зумовлено двома обставинами. По-перше, елементи засобів виробництва стають виробничими фондами лише з моменту їхнього безпосереднього використання у виробничому процесі. По-друге, виробничі фонди на відміну від засобів виробництва є виключно вартісною економічною категорією. Це означає, що до виробничих фондів відносять не всі елементи засобів виробництва взагалі, а ті з них, які мають вартість [15].

Цілком поділяємо погляд О. Романенка, про те, що основні засоби – це, в першу чергу, сукупність засобів праці, які функціонують у сфері матеріального виробництва в незмінній натуральній формі протягом тривалого часу і переносять свою вартість на новостворений продукт частково, у міру зношування [28].

Таким чином, речовим змістом основних засобів є засоби праці, що запроваджені у виробничий процес. Засоби праці, що знаходяться в стадії встановлення, монтажу та незакінченого будівництва, це не діючі (потенціальні) основні засоби, оскільки вони не є засоби впливу на предмет праці, а навпаки, в цьому разі самі є предметом праці.

Основні засоби створюють матеріально-технічну базу підприємства, визначають його виробничу потужність, рівень технічної відповідності виробництва вимогам, які висуває ринкове середовище до якості й надійності продукції. Через певні проміжки часу, вимоги попиту, за наявності ідей конструкцій, а також фінансових можливостей, здійснюється модернізація устаткування, що призводить до інтенсивного використання основних фондів, підвищення конкурентоспроможності й економічної ефективності виробництва.

Одночасно основні засоби цілком і неодноразово вступають у виробничий процес, зберігаючи при цьому свою натуральну форму, але лише частково споживаються в кожному циклі виробництва і беруть участь у створенні готової продукції підприємства. Це вирішальна ознака, яка характеризує основні засоби як економічну категорію.

Основні засоби, з одного боку, в натуральній формі є конкретними засобами праці, а з іншого мають вартість. У зв'язку з цим облік та планування їх відтворення здійснюється в натуральних показниках та вартісному виразі. Натуральні показники використовуються для характеристики технічного стану засобів праці, розрахунків виробничих потужностей та визначення рівня їх використання, розробки балансу устаткування та інше.

З метою ведення обліку основних засобів і складання звітності, планування їх відтворення, проведення переоцінок та інвентаризацій у практиці необхідно якимось чином згрупувати об'єкти основних засобів за окремими ознаками у однорідні групи, тобто класифікувати. Під класифікацією основних засобів слід розуміти групування їх за певними ознаками в якісно однорідні групи. Класифікація полегшує поточний облік основних засобів, спрощує складання звітності про наявність та рух основних засобів.

Левицька Н. зводять класифікацію основних засобів тільки до однієї їхньої ознаки – „у залежності від характеру участі основних фондів у процесі розширеного відтворення” й підрозділяють за цією ознакою на виробничі й невиробничі основні засоби [17].

Більш детальну класифікацію пропонує у своїх роботах А. І. Риндя, яка групує основні засоби: за функціональним призначенням (виробничі, невиробничі), за галузями народного господарства (промисловість, будівництво, сільське господарство і т.д.), за натурально-матеріальним складом або видами, за використанням (діючі, недіючі, запасні) й приналежності (власні, орендовані) [30, с. 48].

Відповідно до типової класифікації основні засоби поділяються за приналежністю, використанням та призначенням:

- за приналежністю основні засоби поділяються на власні та орендовані;
- за використанням: на діючі та недіючі;
- за призначенням: на виробничі і невиробничі.

До власних основних засобів відносяться ті, які належать певному підприємству. Власні основні засоби можуть формуватись за рахунок статутного (пайового, акціонерного) капіталу, допоміжного фінансування з відповідних джерел на розширене виробництво, власних прибутків. Орендовані основні засоби не належать певному підприємству, однак на підставі договору оренди використовуються в її господарській діяльності. Орендовані основні засоби відображаються у балансі тільки орендодавача, що виключає можливість їх подвійного обліку.

До діючих основних засобів відносяться ті, які знаходяться в експлуатації, у тому числі ті, які тимчасово не використовуються або здані в оренду іншим підприємствам на договірних засадах. До недіючих основних засобів відносяться ті, які знаходяться в резерві (в запасі, на складі).

За функціональним призначенням та видом діяльності (виробнича, комерційна, банківська) основні засоби поділяють на два види – виробничі та невиробничі. Виробничі основні засоби є знаряддями праці, за допомогою яких працівник впливає на предмет праці, або являють собою необхідні для здійснення процесу торгівлі, заготівель, виробництва та інші матеріальні умови, та які безпосередньо беруть участь у виробничому процесі або якимось чином сприяють його здійсненню та багаторазово беруть участь у виробничих циклах, що повторюються, поступово зношуються і, не змінюючи своєї натуральної форми, по частинах переносять свою вартість на виготовлений продукт.

Невиробничі основні засоби є необхідною умовою суспільного відтворення. До них належать ті основні засоби, які не беруть безпосередньої участі у основній діяльності, а призначені для обслуговування потреб, вони функціонують тривалий час і поступово зношуються, але не беруть участі у виробництві матеріальних благ і тому втрачена ними вартість не переноситься на продукт. Відшкодування втраченої ними вартості здійснюється за рахунок національного

доходу.

За галузями діяльності основні виробничі засоби поділяються на такі, які використовуються у промисловості, сільському господарстві, транспорті, зв'язку, будівництві, торгівлі, громадському харчуванні, лісовому господарстві, матеріально-технічному постачанні і збуті, заготівлях, інших видах діяльності сфери матеріального виробництва, а також у житлово-комунальному господарстві, охороні здоров'я, фізичній культурі, соціальному забезпеченні, освіті, культурі, мистецтві, науці та науковому обслуговуванні, кредитуванні, управлінні та основні засоби, які використовуються громадськими організаціями [7].

Для кожної галузі народного господарства, враховуючи її специфіку, класифікація основних засобів за натуральним складом, виробничим призначенням конкретизується, але при цьому зберігається можливість приведення всіх галузевих класифікацій до народногосподарської.

Структура основних засобів виробничих підприємств характеризується переважанням частки виробничих основних засобів над невиробничими. У виробничих основних засобах найбільшу питому вагу має їх активна частина. Активна частина основних засобів – це ті їхні елементи, які безпосередньо впливають на предмети праці (машини, устаткування, транспортні засоби і виробничий інвентар тощо) [44].

В цілому слід зазначити, що підвищення якості управління формуванням та використанням основних засобів виробничого підприємства через інтенсифікацію та якісне перетворення факторів економічного зростання підприємства є необхідною передумовою покращення видової (технологічної) структури основних засобів виробничого підприємства. Строки експлуатації машин та устаткування мають бути оптимальними, тобто такими, що забезпечують найменші витрати суспільної праці на їхнє виготовлення та використання у виробництві протягом усього періоду функціонування. Воно встановлюється за мінімальною величиною питомих витрат суспільної праці на одиницю корисного ефекту або сумою величиною щорічних амортизаційних відрахувань і середньорічних ремонтних витрат.

1.2. Зарубіжний досвід формування основних засобів суб'єктів підприємницької діяльності

Інтеграція України у світову економічну систему стала підставою для широкого використання фінансової інформації. Для обґрунтування своїх рішень і іноземні, і вітчизняні інвестори потребують достовірної інформації про майновий і фінансовий стан підприємства. Важливим складовим елементом ресурсного потенціалу будь-якого господарюючого суб'єкта є основні засоби.

Умови функціонування сучасних підприємств значно розширюють коло операцій, що проводяться з основними засобами: купівля–продаж, нарахування амортизації, страхування, реалізація, безоплатна передача, обмін. На удосконалення існуючої методики обліку операцій з основними засобами позитивно впливає використання закордонного досвіду.

Поняття необоротні активи в зарубіжній обліковій практиці визначається різними термінами: постійні активи; власність, споруди і обладнання; матеріальні активи тощо. Так, у Швейцарії в балансі необоротні активи об'єднані в одну групу – основні засоби; в Німеччині – основний капітал та фінансові активи; в країнах англо–американської групи – це довгострокові активи, що об'єднують в основні засоби або власність, будівлі і обладнання, невідчутні активи, інвестиції, інші непоточні (позаоборотні) активи [18].

Загалом, у більшості країн необоротні активи можна поділити на такі групи: матеріальні довгострокові активи; нематеріальні довгострокові активи; довгострокові фінансові інвестиції.

Відомо що, одним з головних нормативних документів, яким керуються бухгалтери українських підприємств є положення бухгалтерського обліку (П(С)БО). Світова облікова практика опирається на Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО). З 1 січня 2012 року окремі господарюючі суб'єкти формують фінансову звітність за міжнародними стандартами.

Відповідно до концептуальної основи МСФЗ, як і у П(С)БО 7 „Основні засоби”, будь-який актив для відображення в обліку повинен відповідати таким

критеріям: приносити в майбутньому вигоду підприємству та мати можливість достовірної оцінки [22].

Крім зазначених, основні засоби повинні відповідати ще декільком критеріям. Так, згідно з п. 6 МСФЗ 16 „Основні засоби” основні засоби – це матеріальні активи, які підприємство утримує для використання у виробництві або постачанні товарів і наданні послуг, для надання в оренду іншим особам або для адміністративних цілей та будуть використані, як очікується, більше одного періоду [22].

В кожній країні світу існують свої вартісні критерії віднесення активів до складу основних засобів. Так в Республіці Білорусь виділяють вартість активу, яка повинна перевищувати 30 встановлених законом мінімальних заробітних плат, в Китаї – більше 2000 юанів, в Чехії – більше 10000 чеських крон [41].

Необхідною умовою достовірних облікових даних про стан ресурсів підприємства та результати його фінансово–господарської діяльності є адекватне застосування принципу грошової оцінки. Відповідно до П(С)БО 7 „Основні засоби” вирізняють декілька видів оцінок: первісна, залишкова, ліквідаційна, чиста вартість реалізації, переоцінена [31].

Кожен із цих видів має свої особливості і свою сферу застосування. Так, первісна оцінка основних засобів показує собівартість їх придбання або створення власними силами. У П(С)БО 7 „Основні засоби” чітко визначено перелік витрат із яких вона складається: суми, що сплачують постачальникам активів та підрядникам за виконання будівельно-монтажних робіт (без непрямих податків); реєстраційні збори, державне мито та аналогічні платежі, що здійснюються в зв'язку з придбанням (отриманням) прав на об'єкт основних засобів; суми ввізного мита; суми непрямих податків у зв'язку з придбанням (створенням) основних засобів (якщо вони не відшкодовуються підприємству); витрати зі страхування ризиків доставки основних засобів; витрати на транспортування, установку, монтаж, налагодження основних засобів; інші витрати, безпосередньо пов'язані з доведенням основних засобів до стану, у якому вони придатні для використання із запланованою метою.

Згідно з міжнародними стандартами, до первісної вартості основних засобів включають: ціну придбання за вирахуванням отриманих знижок, митні збори, невідшкодовані податки, витрати, що прямо відносяться до приведення основних засобів до робочого стану. В окремих країнах дозволено включати до первісної вартості основних засобів суму відсотків по позиках, пов'язаних з придбанням об'єктів. В Німеччині відсотки за кредит дозволяється включати до витрат на будівництво основних засобів тільки в тих випадках, коли існує тісний взаємозв'язок між засобами та позиковим капіталом [25].

Так, наприклад, в Італії первісна вартість основних засобів включає основні витрати і витрати по встановленню основних засобів для їх подальшої експлуатації. Також застосовуються коефіцієнти переоцінки відповідно до поточних цін при переоцінці основних засобів. У Португалії, у випадку, якщо необоротний актив має обмежений строк використання та протягом цього строку його ринкова ціна залишалася нижче балансової, а така втрата – цінності передбачається постійною, її списують на рахунок прибутків та збитків. Якщо ринкова ситуація зміниться, така операція може бути здійснена і в протилежному напрямку.

Щодо обліку подальших витрат на основні засоби, то відповідно до МСФЗ, такі визнаються як активи тільки тоді, коли вони покращують стан активу, підвищуючи оцінений спочатку рівень його продуктивності. Відповідно до міжнародних стандартів визнані витрати, пов'язані з об'єктом основних засобів, повинні збільшувати балансову вартість цього активу, якщо є ймовірність того, що майбутні економічні вигоди надходять на підприємство.

За П(С)БО 7 „Основні засоби” підставою для визнання капітальними інвестиціями витрат, пов'язаних з поліпшенням основних засобів (до таких робіт відносять модернізацію, модифікацію, добудову, дообладнання, реконструкцію тощо) є збільшення строку корисного використання об'єкта, підвищення кількості та/або якості продукції (робіт, послуг), яка виробляється (надається) цим об'єктом. Тобто у бухгалтерському обліку такі витрати включаються до собівартості шляхом нарахування амортизації (п.8 П(С)БО 16 „Витрати”).

Усі інші подальші витрати слід визнавати як витрати того періоду, в якому вони понесені. МСФЗ 16 „Основні засоби”, як і П(С)БО 7 рекомендують витрати, що здійснюються для підтримання об’єкта в робочому стані та одержання первісно визначеної суми майбутніх економічних вигод від його використання (технічний огляд, технічне обслуговування, ремонт тощо), включати до складу витрат звітного періоду.

Міжнародні та вітчизняні стандарти, окрім основної рекомендованої оцінки основних засобів за первісною вартістю, дозволяють альтернативний підхід: основні засоби можуть відображатись у звітності за переоціненою вартістю. Ті основні засоби, по яких здійснена переоцінка, відображаються за переоціненою вартістю.

У світовій практиці існує два способи переоцінки основних засобів:

- здійснення індексації їх балансової вартості на індекс товарних цін (General Price Level Accounting – GPL);
- прямий перерахунок балансової вартості окремих видів основних засобів відповідно до рівня цін, який склався на ринку на цей основний засіб (Current Cost Accounting – CCA). Цей метод забезпечує більш точну переоцінку основних засобів, хоч і є більш трудомістким [11].

Що стосується амортизації основних засобів, то в міжнародному обліку використовуються такі методи нарахування амортизації: прямолінійного списання, зменшення залишку, метод суми одиниць продукції. В обліку Польщі амортизація нараховується за певною схемою з використанням терміну та коефіцієнтів для конкретних груп основних засобів [21].

У вітчизняній практиці популярністю користується зручний для використання метод нарахування амортизації – прямолінійний. Але його застосування на всіх підприємствах України є недоцільним, особливо на тих підприємствах, виробництво яких характеризується сезонністю.

Отже, суттєві відмінності відсутні щодо наступних питань: сфера застосування стандарту; визначення понять: амортизація; вартість, яка амортизується (в МСФЗ – сума, яка амортизується); група основних засобів (в МСФЗ –

клас основних засобів); ліквідаційна вартість; основні засоби; порядок та умови їх визнання; строк корисного використання (експлуатації), формування первісної вартості об'єкта та перелік витрат, які не включаються до первісної вартості; формування первісної вартості при обміні об'єкта основних засобів на подібні та неподібні активи; проведення переоцінки об'єкта основних засобів і відображення її результатів в обліку.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Фінансові аспекти формування основних засобів в умовах господарської діяльності сільськогосподарських підприємств

Приватна агрофірма „XXX” Полтавського району (далі XXX), на матеріалах якого виконувалось дослідження є сільськогосподарським підприємством, яке має права юридичної особи, володіє відокремленим майном, від свого імені набуває майнові та особисті немайнові права, вступає в зобов’язання, орендує майно та землю, здійснює будь яку виробничу, комерційну, посередницьку та іншу господарську діяльність, що не суперечить чинному законодавству і Статуту, з метою одержання прибутку.

Для здійснення аналізу фінансового стану XXX слід розглянути сукупність показників, що характеризують: майновий стан, фінансову стійкість, ліквідність та платоспроможність, фінансові результати і рентабельність, ділову активність підприємства тощо, використовуючи інформацію з Балансу (Звіту про фінансовий стан) (додатки: А1, А2, А3) та Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (додатки: Б1, Б2, Б3).

Капітал підприємства в цілому є сумою коштів, основних фондів, нематеріальних активів. Визначення джерел формування капіталу підприємства є важливою складовою аналізу фінансового становища суб’єктів підприємницької діяльності – взагалі, так і XXX зокрема (табл. 2.1, додаток В1).

Дані табл. 2.1 підтверджують факт збільшення загальної величини капіталу XXX за період 2020 – 2021 рр. на 161823 тис. грн, або на 27,7 %. На даний приріст домінуючий вплив мало збільшення обсягів капіталу (на 94966 тис. грн) власного підприємства. За період наступних 2021 – 2022 рр. капітал XXX продовжив суттєво зростати – приріст становив 119826 тис. грн, або на 16,0 %. На таке зростання пасивів підприємства, переважаючий (причому, на відміну

від попереднього періоду, як в абсолютному, так і у відносному розмірах) вплив знову мало збільшення обсягів власного капіталу. Такі тенденції за останні три роки вплинули на зміни в структурі пасивів підприємства в сторону збільшення частки власного капіталу і відповідного зниження питомої ваги зобов'язань, що дещо стримує розвиток негативної ситуації з загальним фінансовим станом на підприємстві.

Фінансова стійкість підприємства характеризується системою фінансових коефіцієнтів. Вони розраховуються як співвідношення абсолютних показників активу й пасиву балансу (табл. 2.2, додаток В2).

Як свідчать здійснені розрахунки рівень фінансової стійкості ХХХ за період 2020 – 2022 рр. загалом знижувався, однак залишається вищим встановленого нормативу. Так, коефіцієнт автономії, що характеризує можливості підприємства фінансувати свою діяльність за рахунок власних джерел, зменшився за останні три роки сукупно на 0,1 пункти і на кінець 2022 року становить 0,679. В той же час в протилежному напрямі за останні три роки змінювалось значення коефіцієнта концентрації залученого капіталу, і його значення на кінець 2022 р. – 0,321 свідчить наявності суттєвої залежності діяльності підприємства від зовнішніх джерел фінансування (рис. 2.1).

Зміни абсолютних значень і тенденції зміни відносних показників, що використовуються для такої оцінки знаходять своє узагальнення при визначенні типу фінансової стійкості господарюючого суб'єкта (табл. 2.3, додаток В3).

Розрахункові дані табл. 2.3 вказують на незмінність типу фінансової стійкості ХХХ, який в 2020 – 2022 рр. залишався нестійким. Така ситуація, зважаючи на відсутність довгострокових позик не забезпечила покриття, наявних обсягів запасів підприємства (рис. 2.23, додаток В4).

Ліквідність ХХХ, як і інших подібних господарюючих суб'єктів – це його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань. З категорією ліквідності тісно пов'язане поняття платоспроможності, яке характеризує здатність підприємства своєчасно й повністю виконати свої платіжні зобов'язання, що впливають із кредитних та інших операцій, грошо

вого характеру і мають певні терміни оплати.

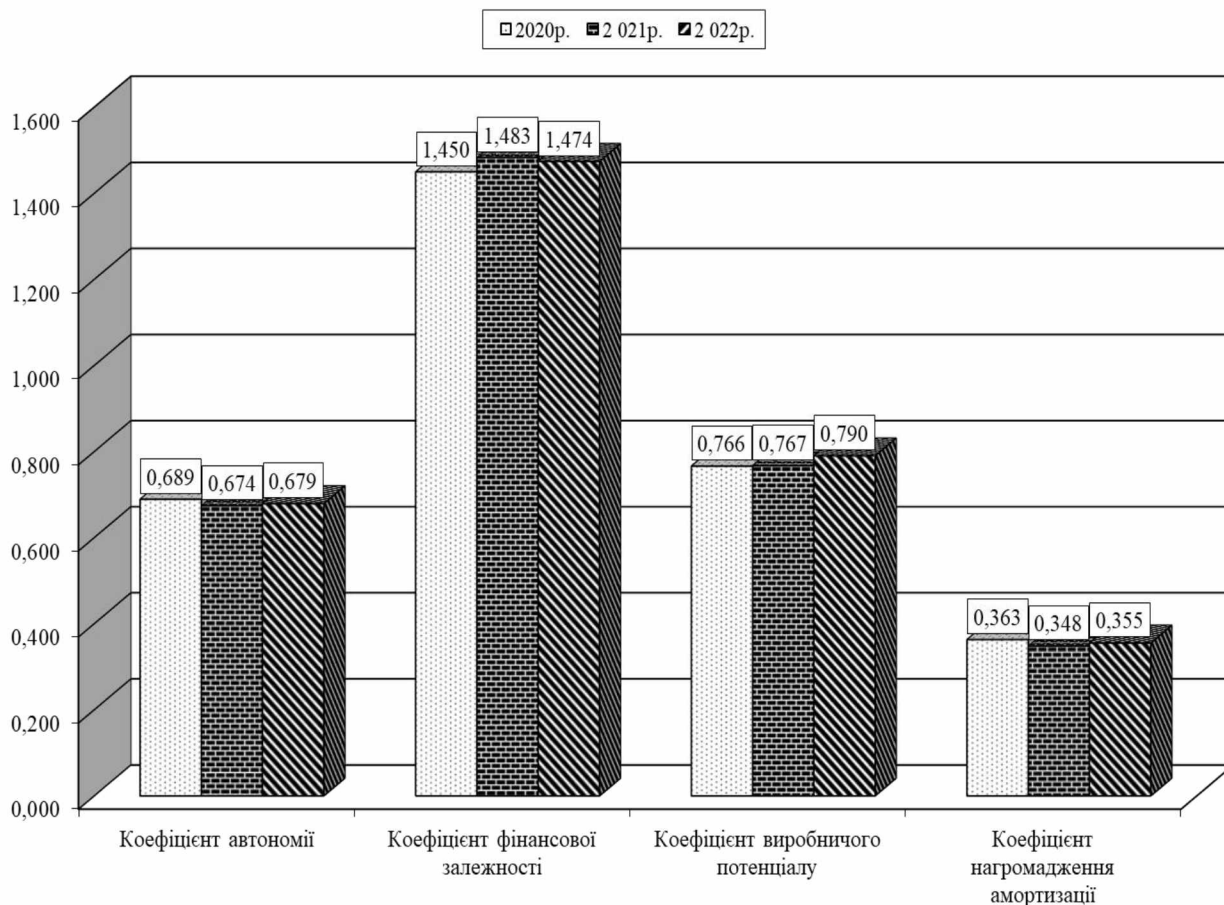

Рис. 2.1. Динаміка окремих показників оцінки фінансової стійкості ХХХ, 2020–2022 рр.

Оперативний аналіз платоспроможності ХХХ дає можливість виявити ознаки неплатоспроможності в діяльності підприємства для їх подальшого усунення (табл. 2.4, додаток В5).

За досліджуваний період в ХХХ має місце негативна ситуація. Як свідчать розрахунки табл. 2.4 на підприємстві за досліджуваний період мала місце критична неплатоспроможність.

Види і послідовність формування фінансових результатів підприємства з врахуванням сформованих окремо доходів та витрат проаналізовано в табл. 2.5 (додаток В6).

Дані табл. 2.5 свідчать про позитивний момент в діяльності ХХХ, що полягає в покращенні його фінансових результатів за період 2020 – 2021 рр. Так, величина чистого прибутку на підприємстві за цей період зросла більше ніж в

два рази з 29786 тис. грн до 71058 тис. грн, або більше ніж в два рази. За наступний 2022 р., в зв'язку з воєнним станом та значним погіршенням економічних умов розвитку аграрного бізнесу в державі, ситуація змінилась в протилежну сторону – негативні тенденції засвідчило суттєве зменшення розміру чистого прибутку. Так, підприємство залишилось прибутковим, однак його рівень за 2022 р. зменшився більше ніж на половину, майже до рівня 2020 р. Наочним відображенням динаміки зміни згаданих показників, а також факторів, які мали вплив на такі зміни слугує рис. 2.3

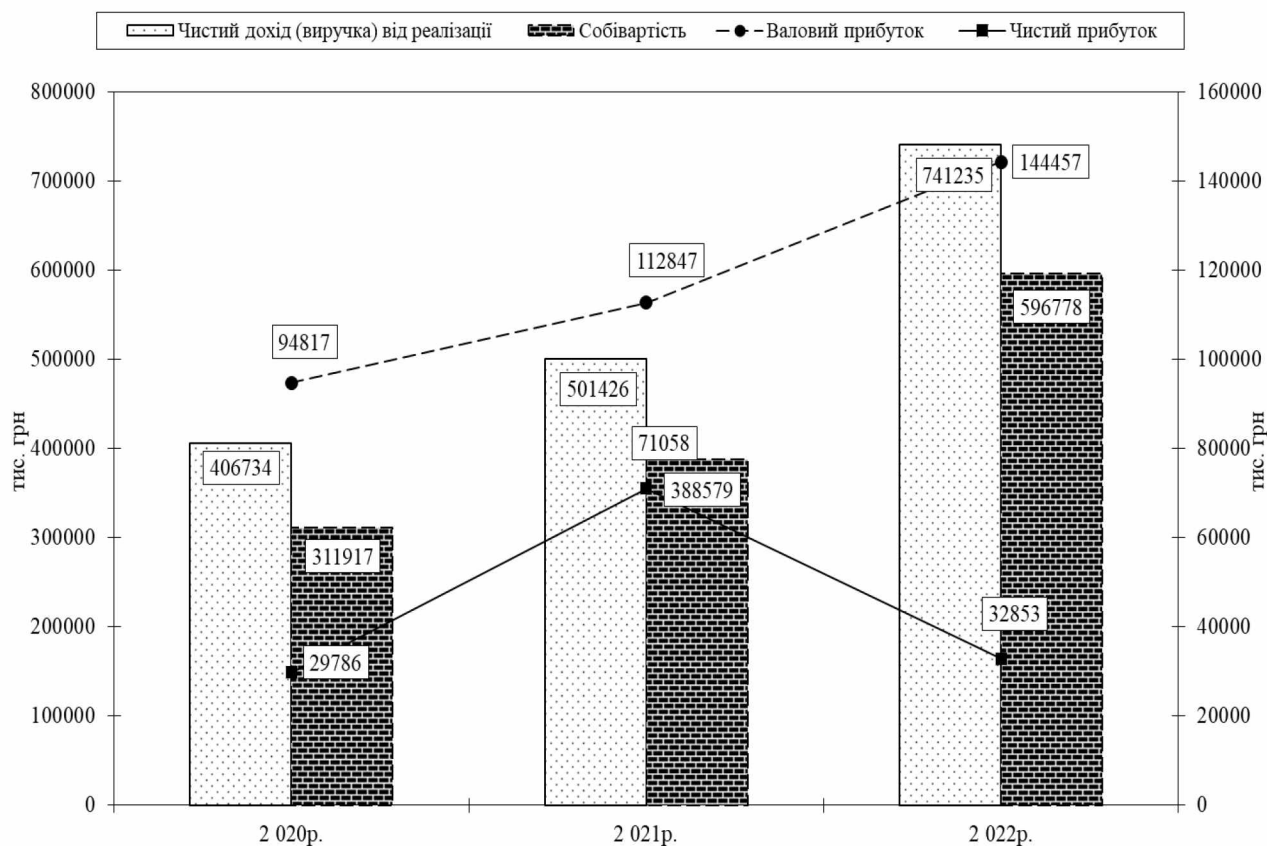

Рис. 2.3. Динаміка окремих показників оцінки результатів діяльності
XXX, 2020 – 2022 рр., тис. грн

В цілому здійснена оцінка окремих складових фінансово-економічної характеристики діяльності підприємства дає підстави акцентувати увагу на не стабільній зміні обсягів капіталу XXX за останні три роки. В той же час слід відмітити покращення фінансових результатів діяльності підприємства за останній рік та стабільності рівня його фінансової стійкості.

Активи являють собою фінансово-економічні ресурси підприємств в різних видах для використання під час здійснення ними господарської діяльності, формуючись для досягнення конкретних цілей та втілення стратегії економічного розвитку та характеризуючи, при цьому, основу його економічного потенціалу. Загальновизнано, що активи підприємства повинні відповідати функціональному напрямку та обсягам його діяльності.

Згідно діючого П(С)БО 2 „Баланс” необоротними активами є всі активи, які не є оборотними. Таке визначення є складним для сприйняття, оскільки не можливо ідентифікувати конкретних ознак, які притаманні. Важливим елементом загальної оцінки активів ХХХ загалом, і визначення частки їх необоротної складової, зокрема, є аналіз його майнового стану за інформацією бухгалтерського балансу з використанням прийомів горизонтального і вертикального аналізу з обчисленням показників структури та динаміки (табл. 2.6, додаток В7).

Розрахункові дані, отримані в табл. 2.6 вказують на наявність стабільних тенденцій зростання обсягів майна ХХХ за досліджуваний період. Так за 2020 – 2021 років загальна вартість майна підприємства зросла на 161823 тис. грн, або на 27,7 %. Таку тенденцію забезпечило, в більшій мірі, збільшення обсягів необоротних активів – на 87535 тис. грн, тоді як оборотні активи за аналогічний період зросли на 74288 тис. грн і їх приріст у відносному виразі був більшим ніж необоротних. За наступні два роки обсяг майна ХХХ – і надалі суттєво зріс, що є позитивним моментом в діяльності підприємства, а розмір такого зростання становив 119826 тис. грн, або 16,0 %. При цьому, переважаючий вплив на загальну зміну мали вже оборотні активи, причому як в абсолютному, так і відносному виразах. Наочним відображенням зроблених висновків є рис. 2.4.

Аналітичні розрахунки, здійснені в табл. 2.6 та графічно відображені на рис. 2.4, свідчать про загальний обсяг необоротних активів ХХХ та динаміку його зміни за останні три роки. Необоротні активи, які є предметом дослідження даної кваліфікаційної роботи представлені в балансі підприємства за рядом статей, зокрема: нематеріальні активи, незавершені капітальні інвестиції, осно-

вні засоби, довгострокові фінансові інвестиції, довгострокова дебіторська заборгованість, відстрочені податкові активи, інші необоротні активи.

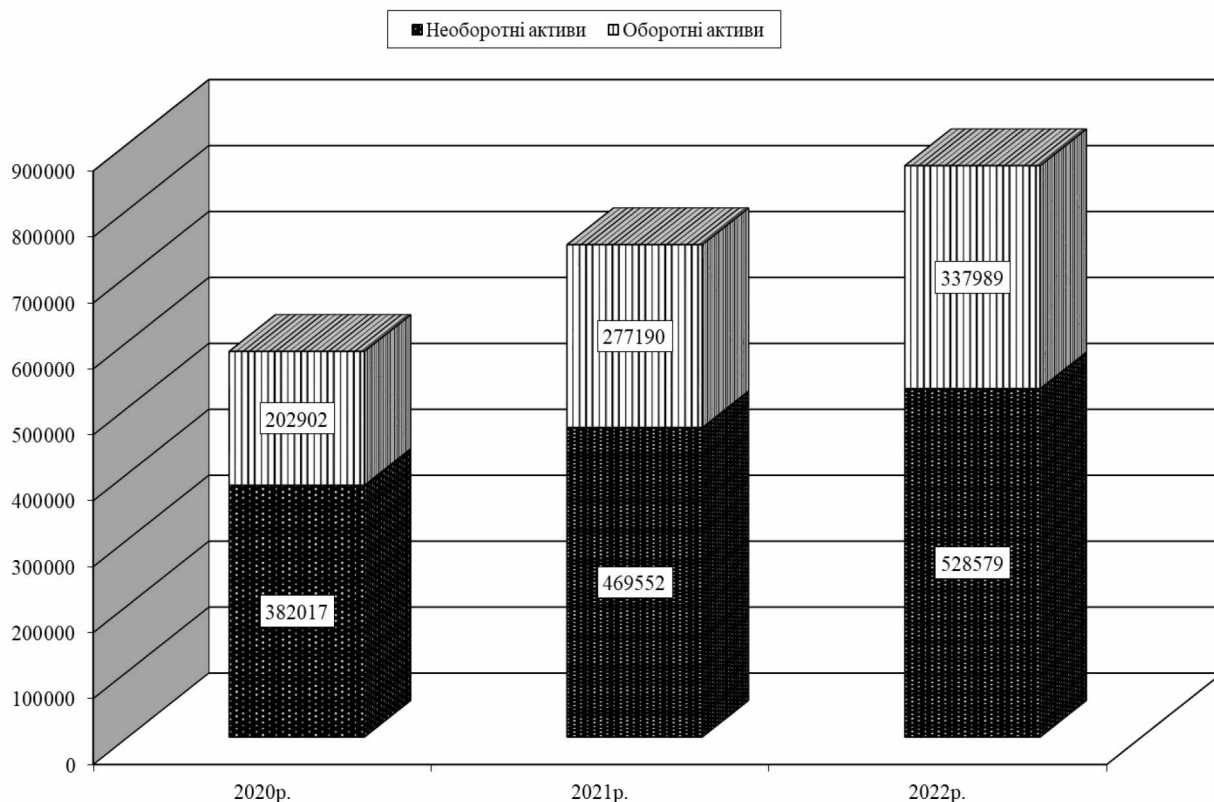

Рис. 2.4. Склад та динаміка окремих видів активів ХХХ, 2020 – 2022 рр., тис. грн

Така ситуація обумовлює необхідність подальшого дослідження в напрямку оцінки складових необоротних активів, що наявні на підприємстві в досліджуваному періоді (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Склад, структура та динаміка обсягів окремих видів необоротних активів ХХХ 2020 – 2022 рр.*

Необоротні активи	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+,-), 2022 р. від 2020 р.	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	абсолютне, тис. грн	відносне, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Нематеріальні активи	7	0,1	11	0,1	19	0,1	12	в 2,7 р

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Незавершені капітальні інвестиції	5764	1,5	6012	1,3	4875	0,9	-889	-15,4
Основні засоби	301244	78,8	377483	80,4	450825	85,3	149581	49,7
Довгострокові біологічні активи	12218	3,2	14580	3,1	16880	3,2	4662	38,2
Довгострокові фінансові інвестиції	62874	16,5	71466	15,2	55980	10,5	-6894	-11,0
Всього	382017	100,0	469552	100,0	528579	100,0	146562	38,4

*за залишковою вартістю станом на кінець року

Розрахунки, здійснені в табл. 2.7, вказують на позитивну динаміку, як загального зростання обсягів необоротних активів ХХХ за останні три роки, так і приросту всіх її складових елементів, окрім нематеріальних активів. Оцінюючи наявний склад необоротних активів слід зауважити, що при наявності певної частки незавершених капітальних інвестицій та довгострокових біологічних активів та суттєвої частки довгострокових фінансових інвестицій домінуючі позиції займають основні засоби, що підтверджує рис. 2.5.

Аналітичне оцінка функціонального складу необоротних активів, що передбачало оцінку складу наявних їх елементів, підтверджує виняткова роль відводиться основним засобам. Стан і використання основних виробничих засобів є важливим фактором підвищення ефективної діяльності підприємства.

Процес оцінки та аналізу основних засобів, насамперед, включає оцінку їх наявності, складу та структури та рівня впливу на їх характеру і особливостей виробничого процесу, технології, рівня організації і котирування праці, методів організації виробництва тощо. Порівняння відносної зміни вартості основних засобів, дає підстави зробити висновки про загальну тенденцію зміни обсягів і структури основних засобів підприємства та доцільність існуючої структури (табл. 2.8).

Аналітичні розрахунки, здійснені в табл. 2.8 дають підставу говорити про той факт, що за досліджуваний період в ХХХ залишки основних засобів зроста-

ли не рівномірними темпами, що доводить збільшення їх загальної вартості за 2020 – 2021 рр. на 76239 тис. грн, а за наступні два роки вже аж на 149581 тис. грн.

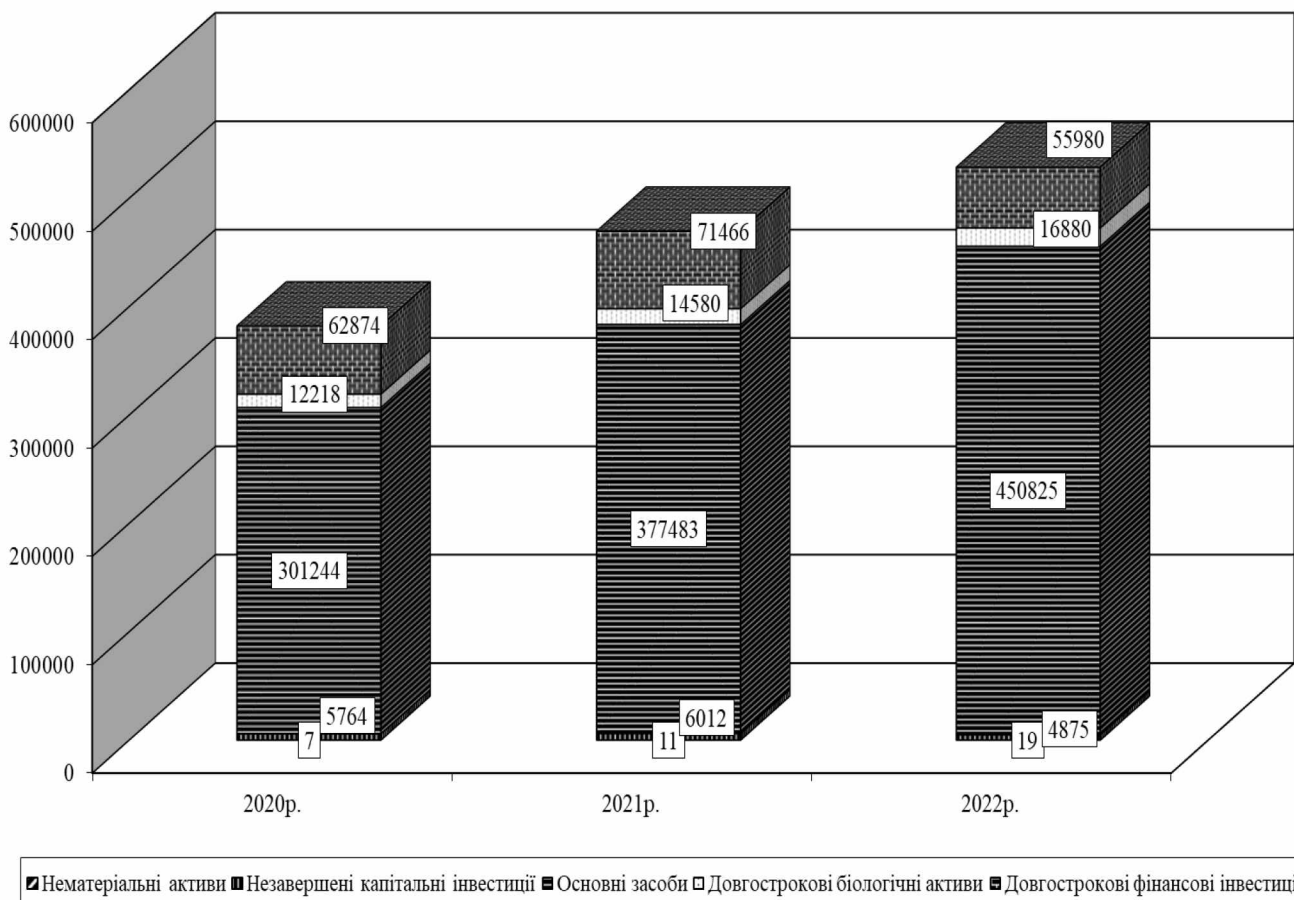

Рис. 2.5. Склад та динаміка обсягів окремих видів необоротних активів XXX, 2020 – 2022 рр., тис. грн

Таблиця 2.8

Склад, структура та динаміка обсягів основних засобів XXX 2020 – 2022 рр., за залишковою вартістю, станом на кінець року

Основні засоби	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+,-), тис. грн	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	2021 р. від 2020 р.	2022 р. від 2021 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Земельні ділянки	477	0,2	477	0,1	477	0,1	0	0
Будинки, споруди та передавальні пристрої	32315	10,7	39988	10,6	42377	9,4	+7673	+2389

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Машини і обладнання	124875	41,4	145691	38,5	167661	37,2	+20816	+21970
Транспортні засоби	137268	45,6	177402	47,0	226765	50,2	+40134	+49363
Інструменти, прилади, інвентар	6002	2,0	13524	3,6	12623	2,8	+7522	-901
Багаторічні насадження	20	0,1	20	0,1	20	0,1	0	0
Інші основні засоби	307	0,1	401	0,1	902	0,2	+94	+501
Всього	301244	100,0	377483	100,0	450825	100,0	+76239	+149581

Даний позитивний факт, пояснюється досить стабільним розвитком підприємства і, як наслідок, одночасним зростанням за досліджуваний період, в першу чергу, вартості транспортних засобів та інструментів, приладів, інвентарю, а також машин і обладнання та будинків і споруд. В той же час, практично різні темпи зміни обсягів окремих видів основних засобів ХХХ обумовили структурні зміни в їх складі. Підтвердженням даних змін, а також іншого руху в складі основних засобів є рис. 2.6.

Аналітичне вивчення стану основних засобів доцільно здійснювати на підставі аналітичної оцінки групи показників: коефіцієнт зносу основних засобів, коефіцієнт придатності основних засобів, коефіцієнт оновлення основних засобів, коефіцієнт вибуття основних засобів, коефіцієнт надходження основних засобів (табл. 2.9, додаток В8).

Динаміку зміни, описаних вище показників в досліджуваному підприємстві за трьохрічний період проаналізовано в табл. 2.10 (додаток В9).

Аналіз даних табл. 2.10 свідчать, що у ХХХ відбулося ряд змін в стані основних засобів. Зокрема, ступінь оновлення основних засобів за досліджуваний період зріс майже в два рази з 13,6 % в 2020 р. до 16,7 % в 2021 р., про те за наступний рік знову зменшився до рівня 14,7 %. Поряд з цим слід відмітити практичне переважання обсягів основних засобів, що надійшли на підприємство над тим, що вибули за досліджуваний період.

Загалом, придатними для використання на кінець 2022 року є 64,5 % осно

вних засобів ХХХ, що на 0,8 % вище відповідного показника 2020 року, коли придатними були 63,7 % основних засобів. При цьому, слід відмітити, що в 2021 р. цей показник був 70,4 %. Основною причиною, що обумовлює такі зміни є, в першу чергу, у 2021 р. поява нових об'єктів основних засобів, що нівелювало вплив зростання темпів зношення наявних на підприємстві, до цього, основних засобів та фактор військового стану у 2022 р., який дуже суттєво обмежив можливості підприємства придбавати нові основні засоби.

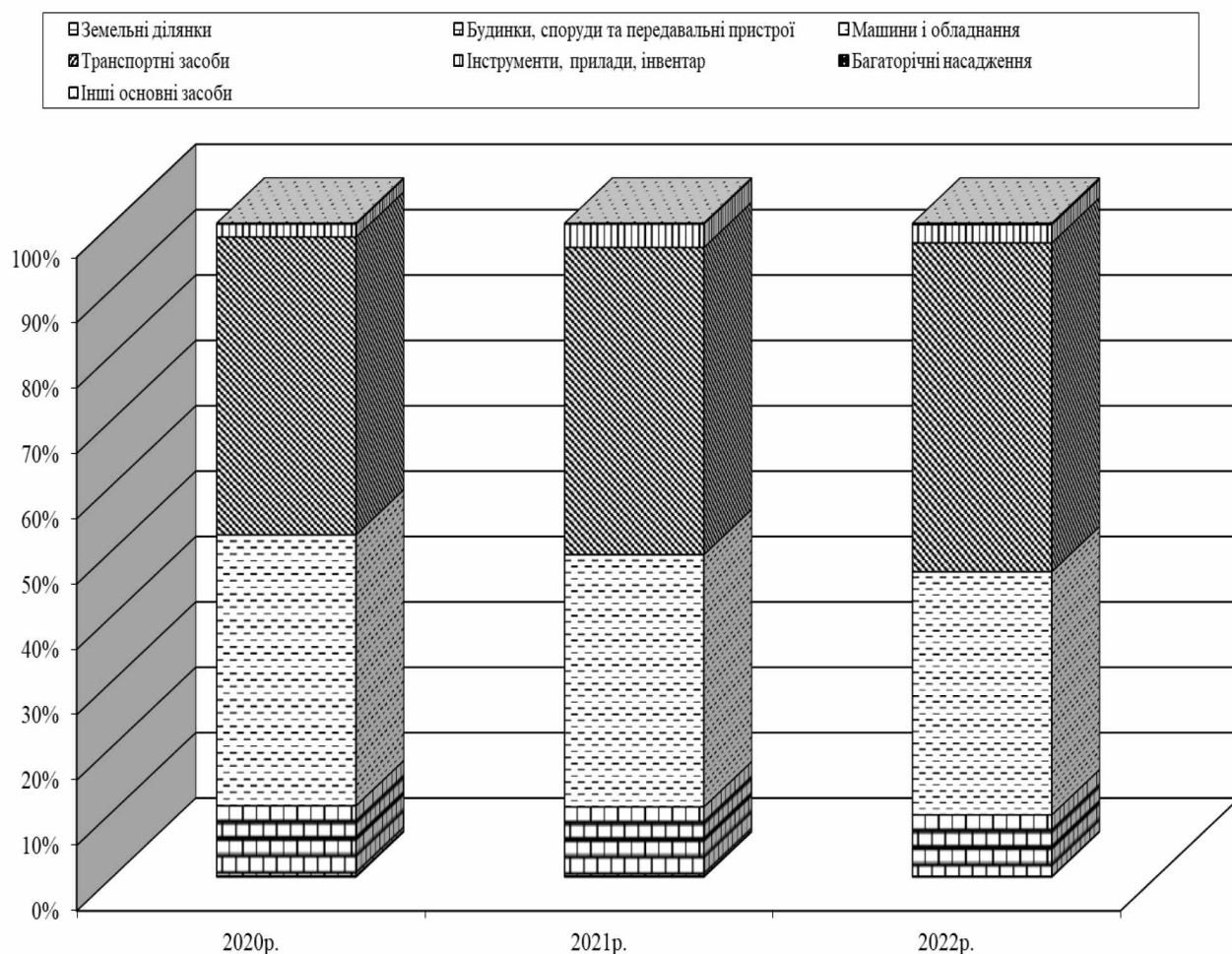

Рис. 2.6. Склад та динаміка обсягів окремих видів основних засобів ХХХ, 2020 – 2022 рр.

Поряд із показниками функціонального стану виділяють ряд показників, що характеризують забезпеченість підприємства основними засобами. Це, зокрема: фондомісткість; фондоозброєність; фондозабезпеченість; коефіцієнт реальної вартості основних виробничих засобів у майні підприємства (табл. 2.11).

**Динаміка показників забезпеченості основними засобами
ХХХ, 2020 – 2022 рр.**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+;-)	
				2021 р. від 2020 р.	2022 р. від 2021 р.
Середньорічна вартість майна, тис. грн	541746	665831	806655	+124085	+140824
Середньорічна вартість основних засобів (по залишковій вартості), тис. грн	275730	339364	414154	+63634	+74790
Вартість виробленої продукції, тис. грн	311917	388579	596778	+76662	+208199
Середньооблікова чисельність найманих працівників, чол	161	154	138	-7	-16
Площа сільськогосподарських угідь, га	6014	6742	6687	+728	-55
Фондомісткість, грн	0,88	0,87	0,69	-0,01	-0,18
Фондоозброєність, тис. грн/чол	1712,6	2203,7	3001,1	+491,1	+797,4
Фондозабезпеченість, тис. грн/га	45,8	50,3	61,9	+4,5	+11,6
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів у майні	0,509	0,510	0,513	+0,001	+0,003

Результати проведених в табл. 2.11 розрахунків дають підстави свідчити, що рівень фондомісткості у ХХХ зменшився у 2021 році порівняно з 2020 роком на 0,01 пункти, з 0,88 грн до 0,87 грн на кожну гривню виробленої продукції, а за наступний рік ще на 18 копійок.

Причиною, що обумовлює такі зміни є, факт загального випереджаючого зростання за період 2020 – 2022 рр. загальної вартості виробленої підприємством продукції поряд із приростом середньорічної вартості його основних засобів. Одночасно слід відмітити факт стабільного зростання рівня фондоозброєності підприємства, який за період 2020 – 2021 рр. зріс з 1712,6 тис. грн до 2203,7 тис. грн, а за наступний рік вже зріс до рівня 3001,1 тис. грн в розрахунку на одного працюючого, що пояснюється, крім вищезгаданих факторів, також деяким зменшенням за останні два роки середньооблікової чисельності найманих працівників ХХХ. Ті ж тенденції зміни величини основних засобів, при загалом, незначним чином, зростаючій за 2020 – 2021 рр. і зменшуючій за 2021 – 2022 рр. площі сільськогосподарських угідь обумовили загальне зростання рів-

ня фондозабезпеченості підприємства з 45,8 тис. грн на кожний гектар сільськогосподарських угідь у 2020 р. до 61,9 тис грн на 1 га. в 2022 р. Наочно зроблені висновки графічно відображає рис. 2.7 (додаток В10).

Загалом з вище зазначеного можна зробити наступні висновки, що підприємство має досить стабільну структуру основних засобів, в якій домінуючу роль мають машини та обладнання та транспортні засоби. В той же час, проблема формування оптимального співвідношення показників стану та забезпеченості основними засобами не перестає бути актуальною.

2.2. Оцінка досягнутого рівня ефективності використання основних засобів аграрних підприємств

На сьогоднішній день теоретично обґрунтовано і практично підтверджено той факт, що стабільне зростання фінансових результатів діяльності суб'єктів підприємництва, в значній мірі, залежить від рівня ефективності використання й раціональності розміщення необоротних активів. Ефективність використання основних засобів, як основного складового елементу необоротних активів, що наявні у досліджуваному ХХХ за останні три роки, залежить від правильного застосування тих чи інших машин і обладнання, своєчасного ремонту, кількості виробленої продукції та багатьох інших факторів, а це в свою чергу, впливає на продуктивність праці на даному підприємстві, об'єкт випуску продукції, кінцеві результати діяльності господарюючого суб'єкту.

Здійснення аналізу ефективності використання основних засобів підприємства дозволяє виявити основні недоліки діючої на підприємстві стратегії формування та використання основних засобів, які необхідно врахувати при обґрунтуванні напрямків їх удосконалення на наступні звітні періоди.

До показників, які характеризують ефективність використання основних засобів належать: фондвіддача, рентабельність основних засобів (прибутковість основних засобів). Їх динаміка проаналізована в табл. 2.12.

**Динамка показників оцінки ефективності використання основних засобів
у ХХХ за 2020 – 2022 рр.**

Показники	2020р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-) 2021 р. від 2020 р.	Відхилення (+,-) 2022 р. від 2021 р.
Середньорічна вартість основних засобів (по залишковій вартості), тис. грн	275730	339364	414154	+63634	+74790
Вартість виробленої продукції, тис. грн	311917	388579	596778	+76662	+208199
Загальний прибуток від звичайної діяльності, тис. грн	44749	80458	42565	+35709	-37893
Чистий прибуток (збиток), тис. грн	29786	71058	32853	+41272	-38205
Фондовіддача, грн	1,13	1,15	1,44	+0,02	+0,29
Прибутковість (збитковість) основних засобів, грн	0,16	0,24	0,10	+0,08	-0,14
Рентабельність (збитковість) основних засобів, %	10,8	20,9	7,9	+10,1	-13,0

Зваживши наведені в табл. 2.12 показники, можемо говорити про загальне зростання ефективності використання основних засобів ХХХ за динамікою показника фондовіддачі в період 2020 – 2022 рр. Так її (фондовіддачі) значення зросло у 2022 році порівняно з 2020 роком на 31 копійку, тобто на кінець 2022 року підприємство на 1 грн авансованих у виробничий процес основних засобів виробляло власної продукції 1 гривню 44 копійки.

Зростання цього показника обумовлене випереджаючим темпом приросту вартості виробленої продукції порівняно із збільшення обсягів середньорічної залишкової вартості основних засобів, як в абсолютному, так і відносному виразах.

Одночасно суттєве, особливо за період 2020 – 2021 рр., зростання рівня загального та чистого збитку підприємства обумовили загальний приріст рівня прибутковості та рентабельності використання основних засобів підприємства відповідно на 0,08 грн і 10,1 %. За наступний 2022 р. ситуації з рівнем загального та чистого прибутку погіршилося – їх рівень суттєво зменшився, що обумовило зниження рівнів прибутковості та рентабельності використання основних

засобів на 14 копійок та 13,0 % відповідно. Тенденції показників, які комплексно характеризують рівень ефективності використання основних засобів відображено на рис. 2.8.

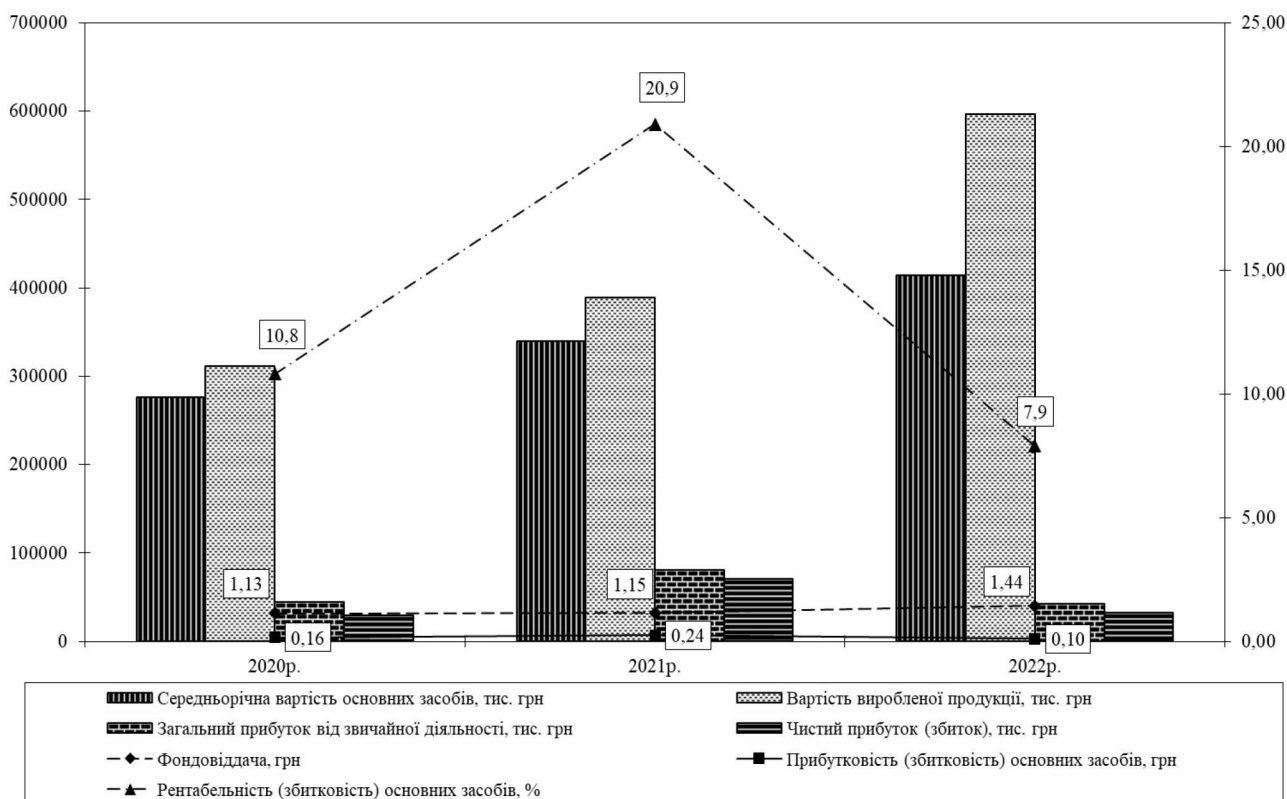

Рис. 2.8. Динаміка показників ефективності використання основних засобів у XXX за 2020 – 2022 рр.

Дослідження здійсненні вище дають підстави стверджувати про наявність нерівномірного впливу на зміну рівня фондовіддачі зміни середньорічних залишків основних засобів та вартості виробленої підприємством продукції за відповідний рік. З метою встановлення міри впливу кожного із згаданих факторів на загальну динаміку показника фондовіддачі здійснено факторний аналіз.

Для цього за допомогою відповідної детермінованої моделі доцільно розрахувати значення умовного рівня фондовіддачі у XXX:

$$\Phi_{\text{ум}} = B_{2022\text{р.}} / OЗ_{2020\text{р.}} \quad (2.1)$$

де Φ – фондовіддача,

B – вартість виробленої продукції,

ОЗ – середньорічна вартість основних засобів (по залишковій вартості).

В результаті розрахунків маємо – 596778 тис. грн / 275730 тис. грн = 2,16 грн.

Загальна зміна рівня фондівдачі в 2022 році порівняно з 2020 роком становить:

$$\Delta\Phi = \Phi_{2022 \text{ р.}} - \Phi_{2020 \text{ р.}} \quad (2.2)$$

в тому числі за рахунок:

- зміни вартості виробленої продукції

$$\Delta\Phi_{\text{вп}} = \Phi_{\text{ум}} - \Phi_{2020 \text{ р.}} \quad (2.3)$$

- зміни середньорічної вартості основних засобів

$$\Delta\Phi_{\text{оз}} = \Phi_{2022 \text{ р.}} - \Phi_{\text{ум}} \quad (2.4)$$

Застосування даної методики показало, що в ХХХ за період 2020 – 2022 рр. загальний рівень фондівдачі збільшився на 31 копійку, або на 27,4 %. При цьому за рахунок збільшення вартості виробленої продукції майже в два рази (на 91,1 %) рівень фондівдачі в досліджуваному періоді збільшився на 1 грн 3 копійки (2,16 грн – 1,13 грн), тоді як приріст середньорічної вартості основних засобів лише на 50,2 % у порівнянні з 2020 р. могло б привести до зниження рівня фондівдачі на 72 копійки (1,44 грн – 2,16 грн). Отже здійснені розрахунки доводять домінуючий вплив зміни вартості виробленої продукції на позитивну динаміку рівня фондівдачі основних засобів на підприємстві.

Загалом, здійснений аналіз ефективності використання основних засобів ХХХ за останні три роки. свідчить про те, що на даному підприємстві їх використання стабільно ефективним, хоча підприємство й не завжди належним чином забезпечене основними засобами, зокрема їх оновлення відбувається досить низькими темпами.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Шляхи підвищення ефективності використання основних засобів в аграрному секторі

В умовах формування ринкового механізму господарювання проблема підвищення ефективності використання основних виробничих фондів, їх відтворення є складною, а її вирішення має важливе значення для інтенсифікації виробництва. Суть категорії економічна ефективність визначається тим, що вона є складовою частиною теорії відтворення і має важливе значення для характеристики виробництва в умовах формування ринкового механізму господарювання.

Важливе методологічне значення для вирішення практичних завдань підвищення економічної ефективності основних засобів має і науково обґрунтований вибір її показників. Серед економістів немає єдності у визначенні як змісту показників, такі їх кількості на різних рівнях суспільного виробництва. Система показників використання основних засобів повинна включати дві групи показників: узагальнюючі, що використовуються для загальної оцінки використання усіх фондів; часткові характеризують рівень корисного функціонування окремих видів фондів.

У процесі розробки системи показників ефективності використання основних засобів впливає необхідність вирішення двох методологічних проблем: вибору показника для виміру результатів функціонування основних засобів та показника для виміру кількості використовуваних ресурсів. Будуючи систему показників економічної ефективності використання основних виробничих фондів, слід враховувати техніко-економічні особливості галузей. При формуванні показників ефективності треба керуватися положенням, що всі показ-

ники перебувають у розвитку та взаємозв'язку, підпорядковані законам переходу кількісних змін в якісні.

Ефективність основних фондів може бути виражена такими узагальнюючими показниками, як фондвіддача, фондомісткість або відношення приросту продукції до приросту середньорічної вартості основних виробничих фондів.

На сьогодні відсутня єдина думка, щодо вибору показників при розрахунку фондвіддачі основних засобів. Ряд вчених економістів вважають, що при розрахунку доцільно використовувати обсяг валової чи товарної продукції і первісну або відновну вартість основних засобів. Інші - обсяг валової, товарної чи чистої продукції і середньорічна вартість основних засобів. На наш погляд, більш точним буде розрахунок показника фондвіддачі, і схилиємось до думки тих економістів, що використовують середньорічну вартість основних засобів.

Суттєвим недоліком, на нашу думку, показника фондвіддачі є те, що він не враховує рівня використання інших елементів виробництва: землі, оборотних засобів, трудових ресурсів, а також не відображає змін, які відбуваються в собівартості: матеріаломісткість продукції, продуктивність праці. Тому, для оцінки ефективності використання основних засобів використовують, поряд з фондвіддачею, рентабельність основних засобів. Так, рентабельність виробничих фондів обчислюють як відношення загальної суми прибутку від виробництва продукції за рік до середньорічного розміру основних виробничих фондів і оборотних коштів.

Даний показник дозволяє врахувати якісну сторону, дослідити вплив основних засобів на продуктивність праці і розмір одержаного прибутку.

На різних рівнях господарювання планування та оцінювання економічної ефективності основних фондів, капітальних вкладень, нової техніки здійснюються згідно з урахуванням форм власності та видів діяльності підприємств. Відповідно показники фондвіддачі мають встановлюватись окремо для діючих підприємств і для тих, що вводяться у плановому періоді. На діючих підприємствах рівень фондвіддачі визначається з урахуванням назначеного збільшення виробництва продукції внаслідок повного освоєння проектної потужнос-

ті та її запланованого приросту за рахунок технічного переозброєння і реконструкції підприємств. Фондовіддача на підприємствах, що вводяться в запланованому періоді, визначається з урахуванням термінів введення в дію основних виробничих фондів і нормативів їх освоєння.

Характерною особливістю показника фондовіддачі є те, що його зменшення не завжди свідчить про зниження ефективності виробництва. Водно-час його зростання завжди свідчить про підвищення ефективності виробництва. Так, впровадження у виробництво нової техніки нерідко призводить до зниження фондовіддачі. Однак це не може бути основною для того, щоб стверджувати про зниження ефективності використання основних засобів, оскільки ефективно їх використання може характеризуватися не зростанням рівня фондовіддачі, а економією поточних витрат виробництва і живої праці.

Отже, ефективність виробництва може зростати, не лише при зростанні, а й при зниженні показника фондовіддачі. Це спостерігається тоді, коли збільшення вартості основних виробничих засобів перекривається зниженням затрат живої праці.

Поряд з показником фондовіддача використовують і показник фондомісткості. Він характеризує вартість основних виробничих засобів, яка припадає на одиницю вартості виробленої продукції. Виділяють повну і пряму фондомісткість, яку можна визначати на основі даних міжгалузевого балансу основних фондів. Повну фондомісткість визначають, коли обґрунтовують обсяги капітальних вкладень.

Однак найточніші розрахунки забезпечуються методом прямого розрахунку на основі статистичних даних первинного обліку. Цей показник є найбільш зручним для підприємств, що мають однакову структуру виробництва, спеціалізацію та звужений асортимент продукції. Так, до найважливіших вимог, що стоять перед показниками ефективності використання основних засобів слід віднести: оперативність, простота, зрозумілість, точність, повнота даних, незалежність від факторів, які не відображають господарську діяльність досліджуваного підприємства, показники повинні характеризувати ефективність викорис-

тання засобів в галузі і знаходиться в єдності з аналогічними показниками по народному господарству в цілому, показники повинні враховувати наявність різних господарських структур, що базуються на різних формах власності, а також специфіку харчової промисловості, як галузі матеріального виробництва.

Удосконалення системи показників зумовлюється необхідністю аналізу динаміки ефективності використання основних фондів галузей, об'єднань і підприємств, виявлення резервів, а також формування їх раціональної структури. Система показників повинна віддзеркалювати ефективність використання і відтворення, характеризувати співвідношення між зростанням основних засобів і підвищення продуктивності праці, затратами уречевленої та живої праці на виробництво продукції.

Вдосконалення складу та структури основних засобів підприємства здійснюється за такими двома варіантами: використання власного капіталу підприємства та змішане фінансування за рахунок власного і позикового капіталу.

При виборі варіантів фінансування вдосконалення складу та структури основних засобів підприємства враховуються нижченаведені основні фактори: визначається достатність власних фінансових ресурсів для оновлення основних засобів і забезпечення економічного розвитку підприємства в майбутньому періоді; розраховується вартість довгострокового фінансового кредиту в порівнянні з прибутком, що генерується обновлюваними видами основних засобів; вивчається досягнуте співвідношення використання власного і позикового капіталу, що визначає рівень фінансової стійкості підприємства; оцінюється доступність довгострокового фінансового кредиту для підприємства.

У процесі фінансування інвестиційної діяльності підприємства використовують різні інструменти довгострокового фінансування: традиційні і нетрадиційні (рис. 3.1).

До традиційних інструментів довгострокового фінансування вдосконалення складу та структури основних засобів належать: звичайна акція; привілейована акція; облігація; кредитування; проектні кредити; іпотечні кредити; кредитні лінії; револьверні кредитні лінії; синдиковані кредити.

Довгострокове фінансування вдосконалення складу та структури основних засобів підприємства пов'язане з використанням таких нетрадиційних інструментів: опціон, заставні операції, лізинг, франчайзинг, процентні свопи.

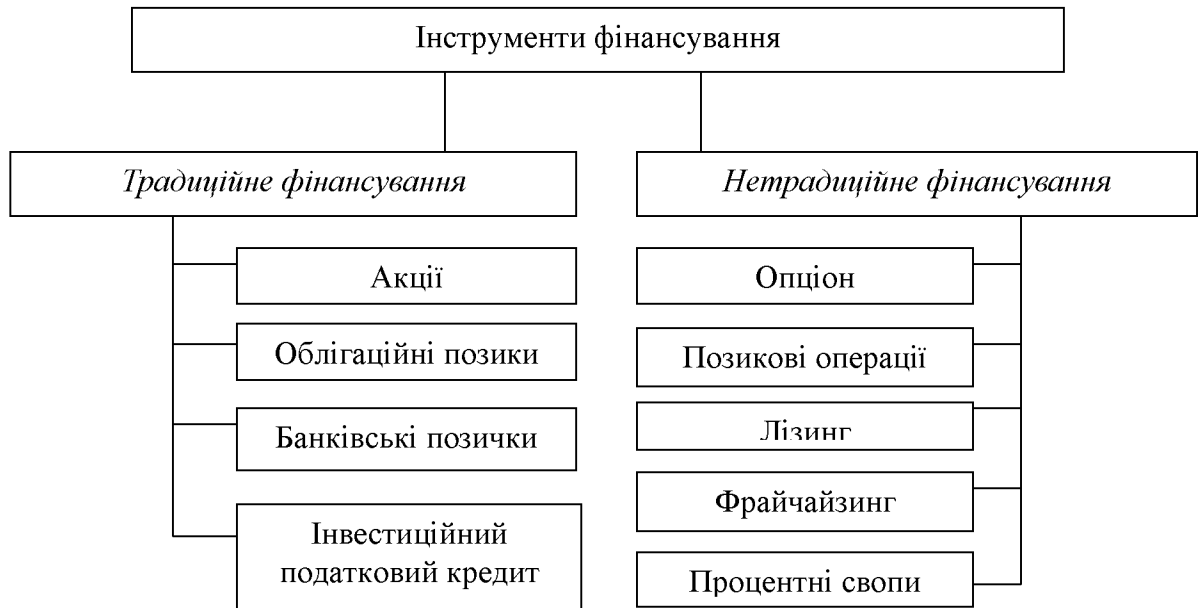

Рис. 3.1. Інструменти довгострокового фінансування вдосконалення складу та структури основних засобів

Отже, оптимальне поєднання різних фінансових інструментів дає можливість забезпечити інвестиційну діяльність підприємства необхідними фінансовими ресурсами для створення необхідної структури і складу об'єктів основних засобів.

Однією з найважливіших умов вирішення проблеми забезпечення фондооснащеності є поліпшення використання діючих основних виробничих засобів. Від ефективності їх використання залежать темпи зростання продуктивності праці, обсягів виробництва, поліпшення якості продукції та інших показників. Під ефективністю основних засобів розуміють результат, здобутий у вигляді отриманого ефекту, що співвідноситься з витраченими ресурсами. Підвищення ефективності полягає в досягненні найбільших результатів при відповідному рівні розвитку продуктивних сил порівняно з витратами праці, використаними на створення продукту.

Економічна ефективність використання засобів праці характеризується

часткою амортизації у вартості продукції. Але аналізуючи цей показник, треба мати на увазі особливість його формування. З удосконаленням техніки сума щорічної амортизації також зростає, збільшується і випуск продукції, виготовленої на більш продуктивному устаткуванні, то сума амортизації у вартості одиниці виробу зазвичай зменшується. Економія на амортизації особливо відчутна при перевиконанні планів випуску продукції за постійної величини основних виробничих фондів. У період бурхливого технічного прогресу частка амортизації в собівартості продукції зростає, але це зростання відбувається при зниженні собівартості в цілому, тобто економічний ефект від впровадження нової техніки виявляється через інші елементи витрат на виробництво, переважно через витрати праці.

Для оцінки резервів підвищення ефективності основних засобів необхідно насамперед знати реальний рівень використання основних засобів і конкретні можливості його підвищення.

Поліпшення використання основних фондів може бути забезпечене двома шляхами: 1) екстенсивним; 2) інтенсивним. Екстенсивних шлях полягає у збільшенні тривалості роботи, скороченні цілозмінних і внутрішньо змінних витрат робочого часу, підвищення коефіцієнта змінності. Інтенсивний шлях характеризується підвищенням завантаження устаткування і збільшенням рівня використання їхньої потужності.

Основними напрямками підвищення інтенсивного завантаження устаткування є: удосконалення технології та організації проведення робіт, правильний вибір машин і робочого устаткування, підвищення кваліфікації працівників, зайнятих їхньою експлуатацією, впровадження сучасних технологій.

Значний вплив на продуктивність устаткування справляє і якість його виготовлення. Для характеристики використання основних виробничих фондів застосовуються різні показники, які умовно можна поділити на дві групи: узагальнюючі та окремі показники. Узагальнюючі показники, до яких відносять насамперед рентабельність та фондвіддачу, застосовують для характеристики використання основних засобів на всіх рівнях господарства. Окремі показники

– натуральні, що застосовуються для характеристики використання основних фондів найчастіше на підприємствах або в їх підрозділах. Ці показники поділяються на показники екстенсивного й інтенсивного використання основних фондів.

Показники екстенсивного використання основних фондів характеризують їхнє використання в часі, а показники інтенсивного використання основних фондів характеризують величину знімання продукції на одиницю часу з певного виду устаткування (або виробничих потужностей).

Інтенсивне навантаження основних фондів зумовлює зниження собівартості продукції (за рахунок скорочення всіх постійних витрат) і зростання продуктивності праці. Однак показник інтенсивного навантаження основних фондів більшою мірою, ніж показник екстенсивного навантаження, пов'язаний з характером виробництва і технічного процесу.

Підвищенню фондовіддачі сприяють: поліпшення проектування, скорочення часу розробки технічної документації прискорення будівництва і зменшення строків освоєння основних фондів, що знову вводять до експлуатації; поліпшення структури основних фондів, підвищення питомої ваги їх активної частини до оптимальної величини з устаткуванням раціонального співвідношення різних видів устаткування; екстенсивне використання основних фондів, збільшення коефіцієнтів змінності, ліквідація простоїв устаткування; інтенсифікація виробничих процесів шляхом впровадження передової технології, підвищення швидкості роботи машини і устаткування, розвиток наукової організації праці; скорочення ремонту активної частини основних фондів шляхом спеціалізації і концентрації ремонтного господарства (майстерні); поліпшення матеріально-технічного постачання основних фондів.

Важливими факторами основних засобів, що впливають на рівень використання, є міра концентрації виробництва, його ритмічність, рівень спеціалізації. Негативно впливає на використання устаткування розпилення вільних засобів: воно спричиняє розосередження засобів механізації, збільшення часу на пере-базування в потрібну галузь наднормативні витрати часу на монтаж і де-

монтаж устаткування. Не менш важливим фактором поліпшення використання основних виробничих фондів є підвищення продуктивності машин на одиницю часу – фондоємність.

Показник фондоємності характеризує необхідну величину основних фондів для виробництва продукції заданої величини, або скільки основних фондів закладено в кожній гривні виробленої продукції. Якщо обсяг товарної продукції на майбутній період не змінюється, то немає необхідності збільшувати основні фонди – треба їх тільки вдосконалювати, тобто замінити застаріле обладнання прогресивною технікою. При зростанні обсягу товарної продукції на майбутній рік треба визначати перспективну потребу в основних виробничих фондах.

Одним з найважливіших узагальнюючих показників, що характеризують економічну ефективність роботи підприємства, є рентабельність. Підвищення рівня рентабельності потребує мобілізації внутрішніх резервів виробництва, послідовного проведення всіх видів робіт, спрямованих на поліпшення всіх видів ресурсів, збільшення маси прибутку.

Для досліджуваного ХХХ можна запропонувати такі шляхи поліпшення основних фондів: підтримка пропорційності між виробничими потужностями окремих груп устаткування, між ділянками і цехами; більше зростання частки активної частини основних фондів; скорочення сезонності в роботі підприємства; випуск менш фондоємної продукції; надання додаткових послуг (наприклад, оренди основних засобів, що простоюють) стороннім підприємствам та організаціям; ліквідація браку; введення прогресивних систем матеріального і морального стимулювання працівників для поліпшення використання основних фондів; проведення систематичного обліку та аналізу використання основних фондів; введення в дію не установленого або реалізація зайвого устаткування; зменшення простоїв обладнання.

Впровадження розроблених заходів свідчатиме про те, що якщо кожна структурна ланка для себе запланує поліпшення використання виробничих потужностей.

Досягнення стратегічної мети управління визначається ефективністю нас-

тупних управлінських завдань (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Впорядкований перелік напрямів покращення ефективності використання основних засобів

Також для підвищення ефективності використання основних виробничих засобів на основі аналізу результатів впровадження шляхів підвищення ефективності використання основних фондів, економічний ефект від яких структурна ланка планує отримати у вигляді збільшення фондівіддачі та зниження фондоємності, можна запропонувати такі шляхи: 1) скорочення термінів ремонту і подовження міжремонтного періоду; 2) модернізація устаткування, реконструкція, переозброєння; 3) підвищення якості ремонтів; 4) стійка та ритмічна робота згідно з графіком (планування повного завантаження устаткування); 5) механізація та автоматизація виробництва і робіт; 6) підвищення рівня спеціалізації виробництва; 7) збільшення змінності роботи; 8) підвищення кваліфікації працівників.

Отже, щоб використання основних фондів вважалося економічно вигідним та ефективним, необхідно не тільки стежити за його технічним станом, а й необхідно задіяти фахівців при проведенні складних ремонтів, вивчати ринки виробництва, підписувати договори поставок продукції, вивчати кон'юнктуру ринку збуту, а також застосовувати орендоване устаткування з метою підви-

щення ефективності виробництва.

3.2. Напрями оптимізації амортизаційної політики аграрних підприємств

Раціональне застосування амортизаційної політики на підприємстві є важливою ланкою його фінансового управління і дає можливість керівництву підприємства розширити виробництво чи створити новий напрям бізнесу.

Протягом багатьох років питання сутності основних засобів та їх ролі в інноваційному розвитку підприємницької діяльності не втрачає своєї актуальності. На наш погляд, у сучасних умовах перехідної економіки амортизація виконує дві узагальнюючі функції: податкову (фіскальну) та економічну.

Податкова (фіскальна) функція виявляється через податкову амортизацію, яка є елементом податкової політики держави. Згідно з чинним законодавством під терміном „амортизація основних фондів” і нематеріальних активів слід розуміти поступове віднесення витрат на їх придбання, виготовлення або поліпшення, на зменшення скоригованого прибутку платника податку у межах норм амортизаційних відрахувань. Причому сума податкової амортизації, нарахованої відповідно до норм цієї статті, не включається в загальну суму валових витрат, а є самостійним показником, що бере участь (нарівні з валовими витратами) в розрахунку оподаткованого прибутку. Це зменшує скоригований валовий дохід у межах сум нарахованої амортизації. Нараховується податкова амортизація згідно з цим законом щокварталу.

Економічна функція амортизації виявляється через механізм економічної амортизації і полягає в тому, що завдяки амортизації кошти з необоротних активів перетворюються в оборотні. Ця функція амортизації безпосередньо впливає з бухгалтерського (фінансового) обліку.

Фіскальна амортизація може бути як прискореною, так і неприскореною, причому підприємство за наявності дозволу на прискорену амортизацію повинні мати право вибору між прискореною та неприскореною амортизацією.

Під економічною амортизацією слід розуміти поступове перенесення вартості основних засобів на собівартість продукції у розмірах, що відображають фактичне зниження їх споживчих властивостей і вартості. Метою економічної амортизації є визначення фактичних витрат підприємства, пов'язаних з відтворенням основних засобів, отже, й фактичної собівартості продукції. На відміну від фіскальної, економічна амортизація може бути лише неприскореною.

Конкретна система амортизаційних списань відображає певні економічні закономірності і фактично є результатом балансування економічних інтересів держави і підприємства.

За побудови ефективної амортизаційної політики підприємства одним з основних показників, який має бути постійним об'єктом моніторингу, є термін окупності активів. Серед сукупних чинників, котрі впливають на окупність активів, варто насамперед виділити два: ціна продукції (робіт, послуг); обсяг збуту продукції.

На рис. 3.3 показано результати, які можуть бути отримані підприємством внаслідок зміни величини амортизаційних відрахувань при застосуванні різних методів амортизації.

Рис 3.3. Результати зміни методу амортизаційної політики підприємства

Незважаючи на наведені на рис. 3.3 типові результати, які можуть мати місце внаслідок зміни підприємством методу амортизації, слід пам'ятати про те, що на ціноутворення впливає попит і пропозиція. Тому при збільшенні норми

амортизації можливе падіння ціни в результаті зниження попиту на продукцію підприємства. При зниженні величини амортизації можливе зростання ціни внаслідок зростання попиту. З огляду на це, методи амортизації слід розглядати не як умову, а як інструмент впливу на ціноутворення і результати діяльності підприємства.

Підприємство має за результатами кожного звітного місяця здійснювати розрахунок через зміну методу на ціну продукції і обсяг її реалізації, виходячи з кон'юнктури ринку. Це дасть змогу вибрати оптимальний варіант.

Систематизація досліджень в даній сфері зводить вибір методу амортизації до наступної послідовності дій: прогнозування обсягу продажу продукції на найближчий звітний період за заявками-замовленнями торговельних підприємств; прогнозування зміни цін із урахуванням кон'юнктурного, сезонного попиту на товар тощо; розрахунок норм амортизації за різними методами з метою порівняння зміни розміру собівартості продукції; прогнозування ціни продукції з урахуванням вибраного методу амортизації.

На сьогодні системою обліку амортизації не передбачається її нагромадження в амортизаційному фонді, а за його відсутності на підприємстві амортизаційні відрахування надходять до господарського обороту і використовуються для розв'язання різноманітних господарських завдань, які не завжди пов'язані з цільовим призначенням амортизаційних відрахувань.

З метою обґрунтування економічної доцільності створення на підприємстві амортизаційного фонду розглядаються два варіанти використання амортизаційних відрахувань.

Перший варіант передбачає їх резервування в амортизаційному фонді та його розміщення на депозитних банківських рахунках під певний процент. За умов резервування амортизаційних відрахувань їх нагромаджена в амортизаційному фонді на кінець строку служби. Після завершення строку корисного використання об'єкта амортизаційний фонд використовується, відповідно до його призначення, як одна з джерел відтворення основних засобів. Передбачається, що затрати на виконання всіх видів ремонтів, модернізацію та інші види

поліпшень основних засобів за період їх служби відносяться на собівартість продукції в межах сум, установлених чинним законодавством, або покриваються за рахунок прибутку, резервних фондів і фондів цільового використання.

При другому варіанті амортизаційні відрахування надходять до господарського обороту для збільшення власних оборотних коштів підприємства. Використовуючи амортизаційні відрахування у господарському обороті, підприємство одержує приріст прибутку, який розраховується як добуток суми амортизаційних відрахувань у поточному періоді та ставки доходності оборотних засобів. Поточна сума чистого прибутку за весь строк служби об'єкта основних засобів визначається шляхом дисконтування сум чистого прибутку, одержаного з урахуванням приросту прибутку в кожному періоді. Як показник економічної вигоди варіанта використання амортизаційних відрахувань бралася поточна вартість нагромадженої суми амортизації чи сум чистого прибутку за весь строк служби об'єкта основних засобів. Економічно вигіднішим слід вважати варіант, який забезпечує найбільшу поточну вартість грошових потоків.

Визначення амортизаційних відрахувань лише на основі амортизаційної вартості об'єкта призводить до того, що у багатьох, особливо низькорентабельних підприємств, не вистачає коштів навіть для простого відтворення основних засобів, а це у свою чергу, спричиняє зниження конкурентоспроможності підприємств. Не випадково, багато підприємств стратегічно обмежують період свого існування строком служби основних засобів.

Збільшення амортизаційних відрахувань призведе до підвищення собівартості продукції, зниження розміру прибутку та рентабельності продажів. Отже, за незмінної суми власних оборотних коштів підприємства частка амортизації в джерелах власних оборотних коштів збільшиться. Для збереження величини прибутку підприємству необхідно збільшувати або ціни на продукцію, або обсяг продажів, що можливе за наявності сталого попиту і слабкої конкуренції.

Прискорена амортизація призводить до зниження податку на прибуток у перші роки після введення в дію основних засобів праці в експлуатацію і за рахунок цього забезпечує більш швидке повернення інвестицій, робить інвестицій

ні проекти ефективнішими та менш ризикованими для інвестора, підвищує інвестиційні можливості підприємства.

Для віднесення системи амортизації до прискореної, не прискореної чи сповільненої, на нашу думку, доцільно комплексно розглянути метод нарахування, порядок переоцінки амортизованих засобів праці, співвідношення амортизаційного періоду і економічно раціонального строку служби. Під системою прискореної амортизації слід розуміти такі методи її нарахування, за яких протягом перших років чи всього амортизаційного періоду, який не перевищує економічно раціональний строк служби засобу праці, забезпечується випереджаюче зростання нагромадженої суми амортизаційних відрахувань порівняно з реальними темпами втрати його споживчих властивостей і вартості. Під системою сповільненої амортизації слід розуміти такий метод її нарахування та порядок переоцінки вартості засобу праці, за яких протягом перших років або всього економічно раціонального строку служби спостерігається відставання нагромадженої суми амортизаційних відрахувань від реальних темпів втрати його споживчих властивостей і вартості.

В підсумок проведеного дослідження слід зазначити, що для віднесення амортизації до того чи іншого із зазначених трьох видів замало знати тільки метод її нарахування, як це часто помилково вважають. В зв'язку з цим слід виділити ряд позитивних змін амортизаційної політики: виключення з переліку об'єктів, що амортизуються запасних частин автомобілів; надання підприємствам права обрати більш низькі норми амортизації, ніж це передбачено у Податковому кодексі; але заявити про це вони повинні тільки до початку нового звітного року; підвищити норми амортизації для всіх чотирьох груп засобів праці.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного у кваліфікаційній роботі дослідження дають підставу зробити висновки теоретичного та практичного характеру, основні з яких зводяться до наступного:

1. Основні засоби є необхідним фактором будь-якого виробництва, в тому числі й сільськогосподарського. Їх стан та ефективне використання прямо пропорційно впливає на кінцеві результати господарської діяльності підприємства.

2. Підвищення ефективності використання основних засобів підприємств є одним з основних питань у період переходу до ринкових відносин. Від вирішення цієї проблеми залежить фінансовий стан підприємства, конкурентоспроможність його продукції на ринку.

3. Аналітичні дослідження джерел формування капіталу підтверджують факт збільшення загальної величини капіталу ХХХ за період 2020 – 2021 рр. на 161823 тис. грн, або на 27,7 %. На даний приріст домінуючий вплив мало збільшення обсягів капіталу (на 94966 тис. грн) власного підприємства. За період наступних 2021 – 2022 рр. капітал ХХХ продовжив суттєво зростати – приріст становив 119826 тис. грн, або на 16,0 %. На таке зростання пасивів підприємства, переважаючий (причому, на відміну від попереднього періоду, як в абсолютному, так і у відносному розмірах) вплив знову мало збільшення обсягів власного капіталу.

4. Виконані дослідження свідчать, що рівень фінансової стійкості ХХХ за період 2020 – 2022 рр. загалом знижувався, однак залишається вищим встановленого нормативу. Так, коефіцієнт автономії, що характеризує можливості підприємства фінансувати свою діяльність за рахунок власних джерел, зменшився за останні три роки сукупно на 0,1 пункти і на кінець 2022 року становить 0,679. В той же час в протилежному напрямі за останні три роки змінювалось значення коефіцієнта концентрації залученого капіталу, і його значення на кінець 2022 р. – 0,321 свідчить наявності суттєвої залежності діяльності підприємства від зовнішніх джерел фінансування

5. Аналіз майнового стану підприємства вказує на наявність стабільних тенденцій зростання обсягів майна ХХХ за досліджуваний період. Так за 2020 – 2021 років загальна вартість майна підприємства зросла на 161823 тис. грн, або на 27,7 %. Таку тенденцію забезпечило, в більшій мірі, збільшення обсягів необоротних активів – на 87535 тис. грн, тоді як оборотні активи за аналогічний період зросли на 74288 тис. грн і їх приріст у відносному виразі був більшим ніж необоротних. За наступні два роки обсяг майна ХХХ – і надалі суттєво зріс, що є позитивним моментом в діяльності підприємства, а розмір такого зростання становив 119826 тис. грн, або 16,0 %. При цьому, переважаючий вплив на загальну зміну мали вже оборотні активи, причому як в абсолютному, так і відносному виразах.

6. Аналіз основних засобів, насамперед, включає оцінку їх наявність, складу та структури. Аналітичні розрахунки в даному напрямку дають підставу говорити про той факт, що за досліджуваний період в ХХХ залишки основних засобів зростали не рівномірними темпами, що доводить збільшення їх загальної вартості за 2020 – 2021 рр. на 76239 тис. грн, а за наступні два роки вже аж на 149581 тис. грн.

7. Аналітична оцінка показників забезпеченості підприємства основними засобами дає підстави свідчити, що рівень фондомісткості у ХХХ зменшився у 2021 році порівняно з 2020 роком на 0,01 пункти, з 0,88 грн до 0,87 грн на кожну гривню виробленої продукції, а за наступний рік ще на 18 копійок. Причиною, що обумовлює такі зміни є, факт загального випереджаючого зростання за період 2020 – 2022 рр. загальної вартості виробленої підприємством продукції поряд із приростом середньорічної вартості його основних засобів.

8. Розрахунки свідчать про загальне зростання ефективності використання основних засобів ХХХ за динамікою показника фондовіддачі в період 2020 – 2022 рр. Зростання цього показника обумовлене випереджаючим темпом приросту вартості виробленої продукції порівняно із збільшення обсягів середньорічної залишкової вартості основних засобів, як в абсолютному, так і відносному виразах. Одночасно суттєве, особливо за період 2020 – 2021 рр., зростання

рівня загального та чистого збитку підприємства обумовили загальний приріст рівня прибутковості та рентабельності використання основних засобів підприємства. За наступний 2022 р. ситуації з рівнем загального та чистого прибутку погіршилося – їх рівень суттєво зменшився, що обумовило зниження рівнів прибутковості та рентабельності використання основних засобів на 14 копійок та 13,0 % відповідно.

9. Результати отримані в процесі дослідження, дають підставу висунути ряд пропозицій, зокрема: покращити фінансово-економічне становище господарства, що дасть можливість підвищити фінансування процесів оновлення основних засобів; посилити контроль в процесах документального оформлення руху основних засобів, що сприятиме оптимізації їх стану та структури; систематично проводити інвентаризацію основних засобів з метою перевірки їх наявності та умов зберігання і використання; здійснювати оновлення основних засобів як з допомогою поточного ремонту і капітального ремонту, так і шляхом заміни старого обладнання на нове, більш прогресивне.